

TÜRÜK

2022, Yıl/Year: 10, Sayı/Issue: 29, ISSN: 2147-8872

TÜRÜK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi
TURUK International Language, Literature and Folklore Researches Journal

Geliş Tarihi / Date of Received: 01.05.2022

Kabul Tarihi / Date of Accepted: 09.06.2022

Sayfa / Page: 32-48

Research Article / Araştırma Makalesi

Yazar / Writer:

Prof. Dr. Nilgün ÇIBLAK COŞKUN

Mersin Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı
Bölümü, Öğretim Üyesi
nilciblak@gmail.com

DOĞA-İNSAN İLİŞKİSİ BAĞLAMINDA MERSİN KONAR-GÖÇERLERİNDE GELENEKSEL EKOLOJİK BİLGİ*

Öz

İnsan nüfusunun her geçen yüzyıl katlanarak milyarları bulduğu günümüz dünyasında, herkesin birbirini tanıdığı, doğayla iç içe ve küçük topluluklar halinde yaşadığı dönemler artık çok gerilerde kalmıştır. Tarıma yönelme, kentleşme, sanayileşme ve teknoloji çağıyla beraber ulaşımın yaygınlaşması, kitle iletişim araçlarının baş döndürücü hızı vb. gelişmeler, dünyayı giderek daha küçük bir hale getirmiştir. Kendisini yaşamın merkezinde gören insanoğlu, gelişmeler karşısında geleneksel yaşam tarzından uzaklaşırken diğer taraftan doğadan ve doğal hayattan kopma noktasına gelmiştir. Artan nüfus, israf odaklı tüketim alışkanlıklarının yaygınlaşması, doğal kaynakların düşüncesizce kullanılması ve çevre kirliliğinin hat safhalara çıkmasına yol açmıştır. Doğaya verdiği tahribatın boyutlarını geç de olsa fark eden insanoğlu, sorunun çözüm sürecinde geleneksel ekolojik bilginin önemini kavramış ve son dönemlerde geleneksel toplum yapısındaki doğa-insan ilişkisi üzerine odaklanmaya başlamıştır.

Bu çalışmada, geleneksel ekolojik bilgi ile kültür arasındaki ilişki bağlamında konar-göçer yaşam tarzı sürdüren topluluklar üzerinde durulmuştur. İnceleme grubu olarak güney illerinde, özellikle de Mersin'de karşılaşılan konar-göçerler seçilmiştir. Sözlü ve yazılı kaynaklardan yararlanılarak konar-göçerlerin tabiat varlıklarına, gök cisimlerine, bitki ve ağaç türlerine, hayvanlara vb. yüklediği

* "DOĞA-İNSAN İLİŞKİSİ BAĞLAMINDA MERSİN KONAR-GÖÇERLERİNDE GELENEKSEL EKOLOJİK BİLGİ" başlıklı makale, 15-17 Nisan 2022 tarihinde Adana'da düzenlenmiş olan 8. Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Kongresi'nde sunulan bildiri metninin makale haline dönüştürülmüş şeklidir.

sembolik anlamlar tespit edilmiştir. Bu yolla konar-göçerlerin yaşadıkları coğrafya ve tabiatla aralarında kurdukları ilişki, bu ilişkinin kültürel değerlere nasıl yansıdığı irdelenmiştir. Ayrıca doğa-insan ilişkisinin inanç ve ritüellerdeki, günlük yaşamdaki işlevsel boyutu değerlendirilmiştir. Yapılan incelemelerde konar-göçerlerin tabiatındaki her türlü unsura animistik dönemde karşılaşılan kutsallıkla yaklaştığını ve çevreye büyük saygı duyarak yaşamını şekillendirdiği görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Ekolojik Yaşam, Geleneksel Ekolojik Bilgi (GEB), Konar-Göçerler, Halk Bilgisi, Mersin.

TRADITIONAL ECOLOGICAL KNOWLEDGE IN THE CONTEX OF NATURE-HUMAN RELATIONSHIP IN MERSIN NOMADS

Abstract

In today's world, where the human population reaches billions exponentially with each passing century, the days when everyone knew each other, lived in close contact with nature and lived in small communities, are now far behind. Orientation to agriculture, urbanization, industrialization and the spread of transportation with the age of technology, the dizzying speed of mass media etc. advances have made the world increasingly smaller. Mankind, who sees himself at the center of life, has moved away from the traditional lifestyle in the face of developments, on the other hand, has come to the point of breaking away from nature and natural life. The increasing population, the spread of waste-oriented consumption habits, the thoughtless use of natural resources and environmental pollution have led to the extremes. Recognizing the extent of the destruction it has caused to nature, human beings, albeit late, have grasped the importance of traditional ecological knowledge in the solution process of the problem and have recently started to focus on the nature-human relationship in the traditional society structure.

In this study, it is focused on communities that lead a nomadic lifestyle in the context of the relationship between traditional ecological knowledge and culture. The nomads encountered in the southern provinces, especially Mersin, were chosen as the study group. By making use of oral and written sources, the nomads' natural assets, celestial bodies, plant and tree species, animals, etc. symbolic meanings that it has loaded have been determined. In this way, the relationship that nomads have with the geography and nature they live in, and how this relationship is reflected in cultural values are examined. In addition, the functional dimension of the nature-human relationship in beliefs and rituals and in daily life was evaluated. In the examinations made, it was seen that the nomads approached all kinds of elements in nature with the sacredness encountered in the animistic period and shaped their lives with great respect for the environment.

Keywords: Ecological Life, Traditional Ecological Knowledge (GEB), Nomads, Folklore, Mersin.

Giriş

İnsanoğlu, kadim dönemlerde çevresinde meydana gelen doğal olaylar karşısında neden-sonuç ilişkisi kuramadığı için kendisini tabiat karşısında güçsüz ve savunmasız hissetmiş, yaşadığı çevreyi anlayabilmek adına tabiat unsurlarına bir takım anlamlar yüklemiştir. Yaşadığı coğrafyadaki iklim değişiklikleri, tabiat olayları, bitki örtüsündeki değişimler, hayvanlar âlemi vb. unsurlarla ilgili olup nedenini açıklayamadığı ya da etkisi karşısında çaresiz kaldığı durumlarda doğada birtakım olağanüstü güçlerin var olduğuna inanmış ve bu güçlerin zararlı etkilerinden korunmak, iyiliklerini üstüne çekmek için merkezinde doğanın yer aldığı çeşitli inanç ve ritüeller geliştirmiştir. Bir başka deyişle yaşadığı çevre ile uyumlu, doğaya karşı son derece saygılı bir yaşam tarzını benimsemiş, bu yolla belki de kendi yaşamını güvence altına almak istemiştir.

Ne var ki yerleşik tarım toplumuna geçiş süreciyle beraber, özellikle de neolitik çağın sonunda kentlerin ortaya çıkışı, insanın çevresini denetlemesi ve onu kendi isteğine göre şekil vermeye başlamasına yol açmıştır. Bu dönemden itibaren insanın bilgi ve teknik birikimi hızla artmış ve her geçen gün doğayı keşfederek daha fazla işleme, çevreyi daha fazla etkileme ve denetlemeye başlamıştır (Özerkmen, 2002: 170).

Avcı ve toplayıcı yaşam tarzından yerleşik hayata geçiş ile beraber tarımın gelişmesi, bir dizi bağlantılı zanaatin gelişmesine yol açmıştır. Bu da çiftçilik ve yiyecek işleme araçları ile dayanıklı kapların vb. geliştirilmesi gibi örneklerden de anlaşılacağı üzere maddi zenginliği arttırmıştır. Söz konusu araçlar ve diğer taraftan evcilleştirilmiş hayvanlar, biriktirilebilir ve kuşaktan kuşağa aktarılabilir bir zenginliğe dönüştürülmüştür. Böylece özel mülkiyetin ve toplumsal tabakalaşmanın ortaya çıkışına zemin hazırlanmıştır. Bir zamanların eşitlikçi göçebe topluluklarında, zenginliğin bazı aileler içinde kuşaktan kuşağa aktarılmasıyla bir zengin-yoksul farklılaşması ortaya çıkmıştır. Bu sürecin sadece zenginlik açısından değil de aynı zamanda güç ve statü açısından da sürekli hiyerarşiler yaratacağı bilinen bir gerçektir (Berktaş, 1996:43). Bu durum hiyerarşik yapılanmanın üst grubunda yer alan belirli kişi, aile ya da grupların, hatta toplumların sahip oldukları zenginlik doğrultusunda çevre, arazi ya da toprağı da birer değer ve alış-veriş nesnesi olarak görmelerine, doğa-insan dengesini bu bakış açısıyla yön vermelerine neden olmuştur.

1980'li yıllar ve sonrasında Fredy Perlman ile John Zerzan önderliğindeki ekolojist oluşumlar içerisinde yer alan bazı yaklaşımlarda, ekolojik krizlerin temel sebebinin medeniyet olduğu ileri sürülmüş, insanlığın avcı-toplayıcı dönemi yüceltilerek o dönemlerin barış ve özgürlük ile dolu olduğu, bu süreçte hiçbir çevresel sorunun yaşanmadığı vurgusu yapılmıştır (Morris, 2018:247-248). Bu yaklaşıma göre insanlar tarım devriminin ardından doğayı tüketilecek, üzerinde egemenlik kurulacak bir nesne olarak görmeye başlamış, bu düşünceye paralel olarak da doğaya zarar vermeye, tarım kültürüyle beraber bir hiyerarşi geliştirmeye başlamışlardır.

Tarıma yönelme, kentleşme, sanayileşme ve teknoloji çağıyla beraber ulaşım ve kitle iletişim araçlarında yaşanan gelişmeler, insan yaşamını kolaylaştırma ve onu refaha ulaştırma amacına hizmet ediyor görünmekle birlikte, gerek doğrudan gerekse dolaylı olarak doğal çevre üzerinde bıraktığı tahribat nedeniyle aslında ekolojik dengenin bozulmasına da yol açmıştır.

Günümüzde doğal ve kültürel çevrenin büyük bir hızla yıpratılması, insan-doğa ilişkisinde yaşanan sağlıksız gelişmeler, bozulan ekolojik denge ve artan çevre sorunları uluslararası topluluğun

tümünü etkileyecek boyuta ulaşmıştır (Keleş-Hamamcı, 2002: 183). Dünyanın herhangi bir köşesinde meydana gelen çevre sorunu, tüm insanlığı aynı anda ve ölçüde etkilemektedir. Coğrafi sınırların kalktığı küresel dünyada, kültürel ve ekolojik sorunlar, ulusaldan uluslararası boyuta taşınarak tüm insanlığın ortak sorunu haline gelmiştir.

Küresel ve yerel ölçekte günümüz insanının karşı karşıya kaldığı su krizi ve kuraklık, iklim değişiklikleri, yeraltı kaynaklarının büyük bir hızla tüketilmesi, doğaya verilen zarar tüm dünya toplumlarını olduğu kadar Türkiye'yi de çeşitli biçimlerde etkilemektedir. Konuyla ilgili olarak ciddi önlemlerin alınmasını hedefleyen çözüm önerileri farklı platformlarda dile getirilmektedir. Bununla birlikte çevreye ilişkin sorunların giderilmesi sürecinde henüz gerçekçi çözümler üretilmemiştir. Üzerinde durulması gereken en önemli hususların başında bireysel ve toplumsal anlamda insan ile doğa ilişkisinin yeniden sorgulanması, doğayla ilgili inanç ve yaklaşımların çevre değerlerinin korunması bağlamında yeniden gözden geçirilmesi gelmektedir.

Bilindiği üzere her kültür, toplum yaşamında bir bütünlük sağlamak için bir dizi kural tanımlarken, aynı zamanda bireylerin ve toplumun doğayla kurduğu ilişkinin de çevresini belirlemektedir. Dolayısıyla doğayla ilgili inançların, düşüncelerin, ritüellerin, yaklaşımların biçimlenmesinde "kültür", belirleyici rol oynayan faktörlerden biridir. İnsanların çevre sorunlarını algılayışı ve bu sorunlara getirdiği çözüm yolları da yine "kültür" süzgecinden geçerek şekillenmektedir. Demek ki çevre sorunlarının çözüm sürecindeki en önemli aşamalardan biri, farklı kültürlerdeki insanların doğaya yaklaşım tarzlarının ne şekilde olduğunun anlaşılması ve bu durumdan ders çıkartılmasıdır (Baylan, 2009:68).

Bu bağlamda çevre sorunlarının çözüm sürecinde geleneksel ekolojik bilginin önemi kendiliğinden öne çıkmaktadır. Geleneksel toplum yapısındaki doğa-insan ilişkisi üzerine odaklanan çalışmalar göstermiştir ki, özellikle kırsal çevrelerde yaşayan toplumların sahip oldukları bilgi birikimi açısından modern insanın da örnek alabileceği, yaşamına doğa-insan arasındaki uyumu göz önünde bulundurarak yeni yaklaşımlarla şekil verebileceği çıkış yollarıyla doludur.

1. Geleneksel Ekolojik Bilgi (GEB) ve Mersin Konar-Göçerleri

Geleneksel ekolojik bilgi (GEB) ya da diğer adıyla "yerel ekolojik bilgi", uzun yıllar içerisinde birikerek artan, kültürel süreklilikle kuşaktan kuşağa aktarılan, insanların birbirleri ve yaşadıkları çevre hakkındaki bilgi ve inançlarının birikimidir. Buna ilaveten GEB, geçmişten günümüze varlığını devam ettiren toplumların kaynak kullanımı uygulamalarını da içermektedir. Söz konusu toplumlar, genellikle kabilesel ya da yerel özelliklerini korumuş olup sanayileşmemiş, teknolojik açıdan az gelişmiş toplumlardır (Yolcu, 2018: 65).

Yerel halkın bitki, hayvan ve doğayla ilgili geleneklerini, yaklaşımlarını, tecrübelerini içeren GEB, son dönemlerde gerek sağlıklı yaşama dair gerekse ekolojik sorunların çözümüne yönelik çıkış yolları sunması nedeniyle araştırmacıların dikkatini çekmeye başlamıştır. Batı toplumları insan-doğa ilişkisi bağlamında karşılaşılan sorunların aşılmasında, sürdürülebilir kaynak kullanımı ve ekolojik kalkınma konusunda GEB'in modern toplumlara yol göstereceğini kavramış ve konuyla ilgili

araştırmalar için yerel toplumlara yönelmiştir. Türkiye'de ise GEB terimi dahi henüz yeni olmakla birlikte yerel halkın insan-doğa ilişkisini ele alan çalışmaların başladığı da dikkati çekmektedir.

Uygulamalı sosyal araştırmaların önemli bir odağı konumunda olan GEB, halk bilimi alanı ile doğrudan ilgilidir. Bir başka deyişle geleneksel ekolojik bilgi, bir bölge halkının, topluluğunun geçmişten günümüze oluşturduğu halk bilgisi kadrolarıyla doğrudan ilişkilidir. Bir kültür veya yerel topluma ait, bu kültür ve sosyal yapı kapsamında hayatın içinden elde edilmiş yerel bilgi, doğayla iç içe yaşayan topluluklarda daha yoğun olarak kendisini hissettirir. Bu bilgi birikimi bin yıllar boyunca insanın çevresiyle doğrudan kurduğu ilişki sonucunda elde edilmiş çeşitli deneyimleri ifade eder (Yolcu, 2018: 65-66). Bu birikim, geleneksel toplumların çevreyle nasıl bir temasta buldukları hakkında önemli ipuçları verir.

Kırsal alanlarda yaşayan topluluklar, doğal çevreyi çok iyi tanımakta ve çevreye zarar vermeden doğanın her türlü imkânından faydalanabilmektedir. Yüzyıllardır atalarının yaşam şekillerine bağlı kalarak konar-göçerliği devam ettiren topluluklar da, insan-doğa arasında dengeli ve uyumlu bir ilişki kurmuş, dolayısıyla geleneksel ekolojik bilgi birikimi açısından oldukça zengin gruplardır.

Doğayla iç içe yaşayan konar-göçerler, doğayı gözlemleyerek, deneyimleyerek, inançlarıyla harmanlayarak kendilerine özgü bir yerel bilgi birikimi oluşturmuşlardır. Yerel bilgi kapsamında değerlendirilen hususlar inanç ve ritüeller, halk meteorolojisi, halk takvimi, halk hekimliği ve veterinerliği, halk botaniği, beslenme ve barınma alışkanlıkları, doğaya bağlı halk ekonomisi gibi çeşitli alanlarda kendini göstermektedir. Temelinde İslamiyet öncesi döneme ait animizm, totemizm, Şamanizm, tabiat kültleri gibi çeşitli inançların izleri bulunan, buna bağlı olarak bitkiye, ağaca, dağ ve tepeye, böceğe, hayvana vb. unsurlara karşı büyük bir saygıyla yaklaşılmasını gerekli kılan söz konusu ekolojik bilgi, yüzyıllar boyu insanın çevresiyle kurduğu iletişim aracılığıyla elde edilmiş, kuşaktan kuşağa sözlü kültür ortamında yaşatılıp bir sonraki kuşağa aktarılmış çeşitli deneyimleri yansıtmaktadır.

Bu çalışmada geleneksel ekolojik bilgi bağlamında incelemeye alınan ve daha ziyade kendilerine Mersin'de bir yaşam alanı belirlemiş olan konar-göçerler, günümüz ekolojik sorunların çözüm noktasında çıkış yolu sağlayabilecek bir bilgi birikimine sahiptir. Mersin iline bağlı Anamur, Aydıncık, Bozyazı, Çamlıyayla, Erdemli, Gülnar, Mut, Silifke ve Tarsus ilçelerinde yaşayan bu oymaklar arasında Aydınlı, Döneli, Eskiörük, Horzum, Karahacılı, Karakeçili, Melikli, Sarıkeçili, Tırtar, Tekeli, Saçıkara, Kaçar, Kaçaroğlu, Sebil gibi oymakları sıralamak mümkündür (Bali, 2018: 229). İçlerinden birçoğu günümüzde konar-göçer yaşam tarzının zorluğu nedeniyle yerleşik düzene geçmiş vaziyettedir. Bununla birlikte yerleşik hayata geçenler arasında yaz aylarını yurt tuttıkları yayla köylerinde geçirmek geleneği oldukça yaygındır.

Yörede konar-göçer yaşam tarzını yazın yaylak, kışın kışlak, bunun yanı sıra ara konaklamalarla beraber geleneksel anlamda devam ettiren Yörük oymağı Sarıkeçililerdir. Bu oymak, kış aylarını Silifke-Gülnar-Anamur sahillerinde, yaz aylarını ise Konya'nın Seydişehir-Beyşehir yaylalarında kira karşılığı yazlamaktadır.

Çalışmamızda Mersin ve çevresinde yaşayan Yörüklerin, özellikle konar-göçer yaşam tarzlarını yansıtan ekolojik bilgi birikimi, sözlü ve yazılı kaynaklardan yararlanılarak incelemeye alınmıştır.

Konar-göçerlerin yaşam tarzı aslında son derece sade, bir o kadar da zorludur. Hayatta kalma mücadelelerini, yaşadıkları bölgenin coğrafyası, iklim ve bitki örtüsü gibi özellikler şekillendirmişlerdir. Geleneksel ekolojik bilgi birikimin temelinde de bu coğrafya ve doğa etkilidir. Bu topluluklar, çevrelerindeki her türlü tabiat unsurunun kendi yaşamsal alanı için gerekli olduğunun farkındadır. Doğa ile ilişkilerinde atalarından kalma, tecrübeye dayalı derin bir bilgi birikimi yol göstericidir. Bu sebeple modern insandan farklı olarak doğa ile aralarında daha yakın, daha derin ve kutsallıkla örülmüş saygıya dayalı bir iletişim söz konusudur. Konar-göçerlerin doğanın kendi içerisindeki dengesini bozmadan, doğal yaşamı mümkün olduğunca koruyarak çevreye saygılı bir şekilde sürdürdüğü hayat tarzı, bugün ekolojik sorunların çözümünde çeşitli çıkış yolları sunan bir model olarak üzerinde durulmalıdır.

2. Mersin Konar-Göçerlerinde Geleneksel Ekolojik Bilgi

Konar-göçerlerin doğumla başlayıp ölümle sonlanan yaşam alanında çeşitli inanç ve ritüellerle zenginleştirilmiş, insan-doğa ilişkisini yansıtan büyük bir birikimleri vardır. Bu kültürel yapıda İslamiyet öncesi Orta Asya kültürüne pek çok inanç sisteminin izini sürmek mümkündür.

Konar-göçerlerin kültürel hayatlarındaki geleneksel ekolojik bilgi birikimini her yönüyle incelemeye almak bu çalışmanın sınırını bir hayli aşacaktır. Bu düşünceden hareketle özellikle konar-göçerlerin doğaya yaklaşımı, çevrelerindeki canlı-cansız varlıklarla iletişim şeklini yansıtan âdetlerine odaklanılmıştır. Bu çalışmada "göç süreci, konaklama alanı ve kıl çadır, bitki ve ağaçlar, hayvanlar, halk takvim ve meteorolojisi, halk ekonomisi vb." alanlardaki geleneksel ekolojik bilgi birikimi üzerinde durulmuştur.

2.1. Göç Yolculuğu

Kışlakta sürüler yavrulayıp biraz geliştikten sonra, genellikle de mart ayından itibaren, yavaş yavaş yaylaklara göç hareketinin başladığı görülmektedir.

Konar-göçerlerin yegane mal varlığı devesi, geçimini sağladığı koyun-keçisi, deve sırtında taşıdığı yatak-yorgan ve ev eşyası, bir de eşiği ya da binek hayvanıdır. Bu sebeple çok kısa bir sürede çadırlarını söker, eşyalarını develerine yüklerler. Öğleye doğru müsait bir alanda çadırlarını kurup konaklar, ertesi sabah gün doğmadan yeniden toparlanırlar. Bu şekilde yaylaya çıkmak bazen birkaç günü bulabilmektedir.

Göç yolları belirlidir. Bununla birlikte geçtikleri köylerden izin almak zorundadırlar. Bu geçişler bazen sadece izinle bazen de sürünün ekili alanlara ya da köylülere verdiği zarar nedeniyle ücret karşılığında gerçekleştirilir. Günümüzde tarım alanlarının genişletilmesi, devletin ağaç dikim çalışmalarıyla ormanlık alan oluşturma politikası da göç yolculuklarını kendileri için zorlu hale getirdiğini ifade etmektedirler (K.1, K.2) Öte yandan hayvancılığın eskisi gibi gelir getirmemesi, geniş otlak bulmakta yaşanan sorunlar, göç sırasında yaşadıkları zorluklar, konar-göçer yaşam tarzının güçlüğü, çocuklarının eğitim ihtiyacı vb. sebepler topluluk mensuplarını yerleşik hayata geçmeye sevk etmektedir.

Yaşanan zorluklara rağmen hâlâ bu yaşam tarzını devam ettiren aşiretler de mevcuttur. Bu aşiretler için kışlak ve yazlak alanlarının belirlenmesi, göç yollarının haritalandırılarak kayıt altına

alınması yaşamsal bir öneme sahip olduğu gibi ekosistemin canlı kalması kapsamındaki çalışmalara da katkı sağlayacaktır.

Göç güzergahı ekosistemin canlılığını devam ettirmesinde önemli bir işleve sahiptir. Nitekim 1960'lı yıllarda İspanya konar-göçer hayatı yasaklanmış ve göçerleri yerleşik hayata geçirmiştir. Aradan 10 yıllık bir süreç geçtiğinde ekosistemde gözle görülür değişimler tespit edilmiştir. Yapılan araştırmalar sonucunda konar-göçerlerin ekolojik hayatın bir parçası iken yerleşik hayata geçirilmeleriyle beraber doğadaki dengenin bozulduğu anlaşılmıştır. Konuyla ilgili olarak İspanya'da yapılmış bir çalışma sonucuna göre 1000 küçükbaş hayvandan oluşan bir sürünün 1500 km'lik bir göç güzergahında 40 km'lik dağılım mesafesi oluşturduğu belirlenmiştir. Yani hayvanlar, gübre yoluyla çevreye yaklaşık 200 milyon tohum taşımaktadır. Bu da göç güzergahı boyunca hayvanların ekosistemde bulunan diğer canlıların yaşamlarını sürdürmelerinde etkin rollerinin bulunduğunu göstermektedir. Bu sebeple İspanya köylülere teşvik amaçlı koyun dağıtarak konar-göçer yaşamı yeniden canlandırmaya çalışmıştır (Büyükşahin, 2017: 406). Hayvanlar göç yolundaki bitki çeşitliliğinin oluşturulması ve bu çeşitliliğin devamlılığında, doğal peyzajın korunmasında, diğer taraftan doğal gübreleme yoluyla toprak verimliliğinin artırılmasında etkin bir role sahiptir.

2.2. Konaklama Alanı ve Kıl Çadır

Konar-göçerler, sürülerine ve diğer hayvanlarına ot temin edebilmek ve soğuktan korunabilmek için kış aylarını ovalarda ve sahillere yakın düzlüklerde geçirirler. Bu alanlar genellikle nehir kıyılarına yakındır.

Konaklayacakları alan için önceleri kira bedeli öderken günümüzde Orman Bölge Müdürlüklerinden izin almaları yeterlidir. Hayvanlarının hastalanmasına ya da rahat etme durumuna göre yerlerini değiştirdikleri de olmaktadır. Arazi seçiminde çadırlarını rahatlıkla kurabilecekleri, hayvanlarına otlak bulabilecekleri kayalık olmayan, düz alanları tercih etmektedirler (Karkın-Oyan, 2015: 275).

Yakın zamana kadar mutlaka uyguladıkları bir başka âdetleri ise aynı yerde üst üste iki kış geçirmemeleridir. Sürünün kış yatağının yenilenmesi, buradaki bitki örtüsünün canlanması, toprağın kendine gelmesi için bu durumun gerekli olduğunu belirtmektedirler (Meydan, 2016: 83; K.1, K.5, K.6).

Yayla yerinin belirlenmesinde atalarından kalan derin deneyime sadık kalmışlardır: “Bir Yörük yayla belirlerken üç şeye dikkat eder: Bir yerde keklik ötüyor, kekik kokuyor ve ardıç gölgesinde oturuluyorsa orası iyi yayladır.” (K.1)

Konar-göçerlerin barınma mekânı yakın zamanımıza kadar daima çadır olmuştur. Günümüzde naylon, branda gibi kolay temin edilen gereçlerle çatma adı verilen meskenler tercih edilmeye başlansa da kıl çadır ile alacak adı verilen keçe çadır konar-göçerlerin geleneksel evleri olmuştur. Bununla birlikte konar-göçer ya da Yörük evi denildiğinde ilk akla hep kıl çadır gelmektedir.

Kıl çadıra renginden dolayı kara çadır da denilmektedir. Bu çadırın çulu keçi kılından dokunur. Çadırlar en az iki en fazla yedi direkli olabilir. Dörtten fazla direği olan çadırlar özellikle oba beyinin yani ulu kişilerin evlerinde kullanılır. Kuruluş şekli, farklı obalara göre değişiklik gösterebilir. Örneğin Karahacılılar, Haytalar ve Çakal obaları çadırlarını kuzey-güney yönünde ve doğu-batı

istikametine doğru dikey vaziyette kurarlar. Kışın çadır kapısı, güneşin doğrudan doğruya içeri girmesi için doğuya; yazın ise batı yönünde açılır (Güngör, 1941: 48-49).

Kıl çadır yazın serin kışın ise sıcak tutar. Yapısal özellikleri sayesinde yağmur ya da kar suyu geçirmez, rüzgâr işlemez. Hava akımı sağlaması nedeniyle sağlıklıdır. Sürekli bir ateşe maruz bırakılmadığı sürece kolay kolay yanmaz. Ayrıca keçi kılından dokunması, keçi kılınının da kendine özgü yaydığı koku nedeniyle akrep, yılan ve böceği uzak tutar (K.1, K.2, K.6). Bu özellikleriyle ekolojik sisteme uygun bir barınma mekanıdır.

2.3. Bitki ve Ağaçlara Yaklaşım

Konar-göçerlerin yaylak olarak tercih ettiği alanlar, genellikle orman olmayan sırtlar ya da ormanın üst sınır mıntıkalarıdır. Buralarda çayır, sütlü ot, geven, yepelek, papatya, hatundöşeği, şalba, kuyrukyan, yumak, devedikeni vb. bitkiler yetişmektedir (Güngör, 1941:35). Bununla birlikte ormanlık alanlardan hem sürüleri hem de kendileri için yararlandıkları da görülmektedir. Özellikle hayvanlarını otlatma, yakacak ve çıra temin etme gibi ihtiyaçlarının yanı sıra doğal bitki ve mantar bulmada ormanlık alanlar yaşamsal bir öneme sahiptir. Zira kekik, dağ çayı, sumak, yavşan, kantaron, kuşburnu vb. şifalı bitkiler ve baharatların yanında yemeklik ve satmak için kuzugöbeği ve kanlıca mantarı gibi yiyecek çeşitleri ormanlık alanlardan temin edilmektedir (Meydan, 2016: 28).

Konakladıkları coğrafi alanlar, sürüleri ve kendileri için yaşamsal bir öneme sahip olmakla birlikte aslında sosyokültürel yapılarını şekillendirmesi, kültürlerinin temel yapı taşlarını oluşturması bakımından da önemlidir. Öyle ki yeme-içme âdetlerinde hayvanlarından elde ettikleri yiyecek çeşitlerinin yanı sıra çevrelerindeki bitkiler de belirleyici bir role sahiptir. Hatta bu bitkiler, hem kendilerinin hem de hayvanlarının sağaltımında da işlevseldir. Yüzyıllar içerisinde hangi hastalığa hangi bitkinin ya da karışımın iyi geldiğini deneyimleyerek öğrenmişlerdir.

Konar-göçerlerin doğadaki birtakım bitkileri kullanarak uyguladıkları tedavi yöntemlerinden bazıları aşağıda verilmiştir:

Soğuk algınlığına bağlı mide ağrısı için kekik, papatya ya da koyunotu adı verilen bitki demlenir, suyu içilir (Aksoy, 2012: 97; Ersoy, 2021:124, K.1).

Mide ağrısı için bozyavşanı adı verilen bitki kaynatılır ve suyu içilir. Ayrıca sedir ağacının reçinesi sakız gibi çiğnenir (Meydan,2016: 170).

Öksürük ve üşütme için, yaş çam ağacından toplanan küçük çam kozalakları ezilip kaynatılır ve suyu içilir. Suda kaynatıldıktan sonra biraz bekletilince şurup kıvamını alan bu sıvı, bronşite ve nefes darlığına da iyi gelir (Aksoy, 2012: 97, K.6, K.7).

Gelin güvey otunun şeker hastalığına; çoban çirasının ise öksürüğe iyi geldiğine inanılır. Diş sızısı için de zeytin yaprağı kaynatılarak suyu içilir (Dölek, 2013: 77).

Kesik ya da yanık gibi yaralarda kantaron yağı kullanılır (Ersoy, 2021: 124, K.1, K.2, K.3).

İshali durdurmak için sumak, ayva ve murt (mersin bitkisi) yaprağı kaynatılarak suyu içilir (Demir, 2006: 156, K.3, K.4).

Isırgan otunun kaynatılıp suyunun içilmesi halinde mantar hastalığının geçeceğine inanılır (Aksoy, 2012:97).

Konar-göçerler arasında günümüz bilimsel gelişmeler doğrultusunda geçerliliğini yitirmiş, hatta olumsuz ya da zararlı kabul edilen tedavi yöntemleri de mevcuttur. Yaranın mikrop kapmasına ya da hastanın iyileşmesini engelleyebilecek bu tarz uygulamaların dışında kalan ve özellikle şifalı kabul edilen bitkilerle gerçekleştirilen sağıltım çeşitleri, günümüz modern insanının da kullanabileceği faydalı alternatiflerdir. Tıbbi ilaçların hastayı tedavi ederken diğer yandan vücutta meydana getirdiği yan etkiler düşünüldüğünde konar-göçerlerdeki geleneksel tedavi yöntemlerinden bir kısmının günümüz hastalıklarına da çözüm üretebileceği görülmektedir. Küresel dünyanın ekolojik sorunlarına çözüm üretebilecek değerler, asıl bu bilgilerde gizlidir.

Konar-göçerler arasında, diğer pek çok toplulukta olduğu gibi, ağaca da büyük saygı duyulur. İslamiyet öncesi eski Türk inançları arasında etkin bir rolü olan ağaç ve orman kültürünün izleri topluluk mensupları arasında oldukça yoğundur.

Bilindiği üzere ağaç, gölgesi, meyvesi, çiçekleri, ateşi vb. özellikleriyle insanoğlunun her zaman dikkatini çekmiştir. Coğrafya ve iklim özelliklerine göre türlerinin farklı olması, her mevsime göre görünüm değiştirebilmesi, kışın yapraklarını döküp yazın tekrar canlanması sebebiyle ölümden sonra yeniden hayata dönüşün sembolü gibi görülmüştür. Bu özelliklerinden dolayı ağaç, birçok toplum ve dinde ilahların ve ruhların mekanı olarak kabul edilmiş, dolayısıyla ağaca büyük bir saygı gösterilerek kutsallık yüklenmiştir (Tanyu, 1976: 129). İçinde var olduğuna inanılan bu güçten dolayı hem ağaç hem de kimi ormanlar kült konusu yapılmıştır.

Konar-göçerler arasında da ağacın beşikten mezara hayatın her aşamasında kullanılması, ayrıca insan yaşamı ile tabiatın sonsuz döngüsü arasında bir bağ kurulmasında işlevsel olması bakımından kimi ağaçların, özellikle de ulu, heybetli ve tek vaziyette bulunan ağaçların kutsallaştırıldığı dikkati çekmektedir. İnanışa göre ağaçlar, canlı tabiat unsurları olup kendilerine verilen zararı hissedebilmektedir. Konuyla ilgili olarak sözlü ve yazılı kaynaklardan aşağıdaki bilgiler tespit edilmiştir:

Mezarlıkta, su gözünde, dağ başında tek olan ağaç kutsal kabul edilir. Bu ağaçlara bez bağlanarak dilekte bulunulur (Bali, 2015: 414).

Büyük ve tek başına olan ağaçlara "ulu ağaç" denilir (Bali, 2015: 414; K.1, K.2, K.3)

Ulu, heybetli, asırlık bir ağacı kesenin başına mutlaka bir felaket gelir (K.2, K.3, K.4, K.5).

Gövdesi delik olan ağaçların şifa verici bir özelliğinin olduğuna inanılır. Hasta kişiler, üç ya da yedi kez bu delikten geçtiğinde hastalıklarından kurtulacaklarına inanır (Bali, 2015: 414).

Konar-göçerler bitki ve ağaç türlerine doğadaki dengeyi bozmamak adına büyük bir hassasiyetle yaklaşırlar. Bu yönüyle doğa dostudurlar. Vaktinden önce hiçbir şekilde yaylaya çıkmazlar. Eğer yaylaya erken çıkılırsa otların henüz yeşerme arifesinde olduğu, diğer taraftan sürünün de ot köklerine zarar vereceğini bildiği için zamanı iyi belirlerler. Bitki örtüsündeki bu bozulmanın erozyonu hızlandıracağını düşündükleri için göç zamanının iyi ayarlanması gerekir. Kendilerine "Erozyon nedir?" diye sorulduğunda bu olayın sebebinden ziyade sonuçlarına odaklanırlar ve "Erozyon şiddetli olursa, ot bitmez, mal aç kalır." şeklinde bir cevap verirler. Aynı şekilde ağaçlara

da zarar vermemeye büyük itina gösterirler. Örneğin katran ağacından dal keserken, bir sene sonrasını da düşünerek her ağaçtan ihtiyaçları kadar üç-beş dal keser; odun yaparken seneye de ihtiyacını karşılayabilmek adına kuru dalları ve kurumuş ağaçları kullanır (Meydan, 2016: 276).

Yaşamın devamlılığında, ekolojik dengenin sağlanmasında önemli rolü bulunan ağaç, konar-göçer kültüründe, yaşamın merkezinde korunması gereken, kendisine büyük saygı duyulan, şifa verici özelliğinin bulunduğu inanan, bu sebeple zarar vermektan kaçınılan bir tabiat unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.4. Hayvanlara Yaklaşım

Konar-göçerlerin yaşam tarzında hayvanların önemli bir rolü vardır. Hatta yüzyıllardır yaylak ve kışlak arasında gidip gelen bir yaşam şeklini tercih etmelerinde sahip oldukları hayvanların ihtiyaçları belirleyici olmuştur. Besledikleri hayvan türü arasında en önemlisini keçi ve koyun oluşturur, bunun yanı sıra aralarında sığır besleyenler de vardır. Ayrıca at, eşek, deve gibi yük ve binek hayvanları ile sürünün ve obanın güvenliğini sağlamak için köpek sahibi olmak da konar-göçer yaşamı için gerekli görülmüştür.

Bu hayvanlarla Türk ekonomisine önemli katkı sağladıkları gibi yaşadıkları bölgelere de ekonomik zenginlik kazandırmışlardır. Nitekim söz konusu küçük ve büyükbaş hayvanlar, hem konar-göçerler için hem de genel anlamda eti, sütü derisi, yünü, kılı başta olmak üzere gıda, dokuma ve giyim sektöründe önemli bir hammadde ve gelir kaynağı olma özelliğine sahiptir (Ak, 2015: 240).

Konar-göçerler, ekonomik getirilerinin dışında gerek günlük yaşamda gereksinim duydukları gerekse doğal hayatta karşılaştıkları hayvanlara farklı anlamlar yüklemiştir:

Koyun, deve ve atın bereketli hayvanlar olduğuna inanılır (Aksoy, 2012: 68; K.2, K.3).

Koyunun melek olduğu inancı yaygındır (Aksoy, 2012: 68; K.3)

Deve ise hamaylı kabul edilir, bir başka deyişle muska vazifesi gören kutsal bir hayvan kabul edilir (Aksoy, 2012:68; K.7). Özellikle deve tüyünden yapılan yastıkta uyuyanların kötü rüya görmeyeceğine inanılır (Bali, 2015: 428).

Köpeğin öldükten sonra sırat köprüsünden geçerken sahibinin yanında yer alarak ona eşlik edeceği, sahibi bu köprüden geçerken köpeğinin kuyruğundan tutacağı inancı yaygındır. Eğer köpek iyi beslenmemişse, yalı (yemeği) zamanında verilmemişse ve köpeğe iyi davranılmamışsa, köprüden geçerken köpeğin kuyruğunun kopacağına, sahibinin de köprüden cehenneme düşeceğine inanılır. Bu sebeple köpeğin beslenmesi başlı başına bir iş kabul edilir ve buna ayrı bir önem verilir (Aksoy, 2012: 70, K.5, K.6).

At nalının uğur getireceğine inanılır (Bali, 2015: 424).

Ayı adını zikretmenin uğursuzluk getireceğine inanılır. Özellikle akşamları ya da orman içinde iken bu hayvanın adı başka sözcüklerle anılmalıdır (Bali, 2015: 426).

Karınca yuvası bozulmaz, bozan olursa bu kişinin ocağı söner (Bali, 2015: 433, K.4, K.5).

Turna avlayan ve etinden yiyenlerin yedi yıl evlenemeyeceğine inanılır. Ayrıca çift halinde gezen turnanın eşi vurulduğunda geride kalan kuşun yedi yıl yas tuttuğuna inanılır (Bali, 2015: 443).

Geyik (dağ keçisi) avlamanın uğursuzluk getireceğine inanılır (K.3, K.4, K.5).

Hayvanlarla ilgili olarak Sebil Yörüklerinden olup yetmiş yaşını aşmış olan Elif Küçük'ün katırıyla ilgili başından geçen olay oldukça etkileyicidir: Elif Nine, elinde büyüttüğü, beraber nice göçler yaşadığı katırını yılan sokunca her türlü tedavi yöntemini uygular, zehirin yayılmasını engellemek için hayvanın tüyünü ütülerler, ancak hayvanı bir türlü iyileştiremez. Hayvanın öleceğini anlayan Elif Nine: "Katırım ne göçler yaşadık seninle, dağda bayırda sarp kayalarda çok yükümü çektin, çocuklarımı sırtlandın benim yerime, hakkını helal et." diyerek katırıyla helalleşir. Hatta eşini ve çocuklarını da çağırır, onların da helalleşmesini ister. Katırın ölümünün, bir yakınına kaybetmiş gibi kendisini çok etkilediğini ifade eder (K.1).

Konar-göçerler arasında doğal yaşamda sıklıkla karşılaşılan baykuş, serçe, turna, keklik vb. kuş türlerine; ayı, kurt, geyik vb. hayvan türlerine kimi zaman kutsallık, kimi zaman kült konusu olabilecek nitelikte anlamlar yüklediği dikkati çekmektedir. İslamiyet öncesi döneme ait çeşitli hayvan kültürleri ya da totemizmle ilgili bu inanışlar, Anadolu'ya da taşınmış ve bugün de göçerin doğadaki hayvanlarla iletişimde etkin rol oynamıştır. Bununla birlikte bir hayvana gereksiz yere zarar verme, öldürme vb. davranışlardan kesinlikle kaçınılmıştır. Her canlının sahip olduğu yaşama hakkına saygı duymuşlardır. Bu anlayış gereği kuş ya da diğer hayvanların üreme zamanlarında avlanmamaya, yavrulu hayvanları hedef almamayı, en önemlisi de ihtiyaçlarından fazla av hayvanını avlamamayı, hiçbir canlıyı incitmemeyi kendilerine düstur edinmişlerdir.

2.5. Halk Takvimi

Takvim, toplumların doğal, toplumsal olaylar ve kurumlar aracılığıyla zamanı parçalayarak daha kolay ve anlaşılır hale getirmek amacıyla oluşturdukları sistemli bir dizgedir. Takvimlerin oluşmasında ve zaman kavramı konusunda birincil araç olarak kullanılan asıl öge, düzenli bir şekilde yinelenen doğal olaylardır (Erginer, 1984:8-13).

İnsanoğlu kadim dönemlerden bu yana gece ve gündüzü, mevsimleri, doğada hep aynı zaman aralıklarında gerçekleşen oluşumları, topluluk hayatına etki eden önemli olayları gözlemlemiş ve insan hayatının birbirine benzer bir şekilde geçtiğini kavrayarak hayatına etki eden önemli olayları belirli bir zaman dizgesine yerleştirmiştir. Böylelikle yaşadığı coğrafyada meydana gelen oluşumları, bir zaman seyri içinde konumlandırarak geleneksel takvimi belirlemiş, bu bilgi birikimini sözlü kültür ortamında kuşaktan kuşağa aktarmıştır.

Türk toplum hayatında geçmişten günümüze hayvancılık, avcılık, tarım vb. alanlardaki her türlü faaliyet, aslında mevsim koşulları göz önünde bulundurularak geliştirilen halk takvimine bağlı olarak gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda Anadolu'da "eski hesap, kocakarı hesabı, baba hesabı, kocakarı takvimi, çoban hesabı vb." adlar verilen halk takvimleriyle karşılaşmak mümkündür. Türk halk takvimi yöresel çeşitliliklerine rağmen hemen hepsinde gündönümü ve gün denkliğini esas alan ortak bir anlayış söz konusudur (Aça, 2016: 401).

Her yörenin ve kültürün, coğrafi ve doğal yapısına, dini ve sosyokültürel özelliklerine göre halk takvimi uygulamalarında kimi değişiklikler olsa da takvim belirlemelerinde gündönümleri ve mevsim geçişleri belirleyici olmuştur. Doğal olayların yanı sıra toplumların üretim ya da tüketim alışkanlıkları, saygın kişilerinin doğum, ölüm ya da savaşları gibi toplumu etkileyen durumlar,

takvimlerin oluşmasında etkili olmuştur. Bunun yanı sıra sonraki kullanım dönemlerinde dini öğeler ya da törenler de takvimlerin bünyesine dahil edilmiştir.

Konar-göçerlerde de halk takvimi, özellikle doğaya ya da tabiat unsurlarına, mevsim geçişlerine dayalı olarak geliştirilmiştir. En önemli geçim kaynakları hayvancılık olduğu için sürülerinin sağlıklı bir şekilde beslenmesi, verimliliklerinin artırılması, sürü için uygun iklim koşullarının sağlanması, diğer taraftan av hayvanlarının yaşam süreci, bitki çeşitliliği vb. hususlardaki ihtiyaçlarının etkisiyle doğaya yönelik bir takvim geliştirmişlerdir.

Mersin'deki konar-göçerlerin halk takviminde yer alan sayılı günlere ya da zamanın bölümlerine dayalı olup "cemre, aprilin kışı, kocakarı soğukları, mart dokuzu, ülker kışı, gün dönümü, ağustos sıcağı, sıktığı sivri, toz kavuran kışı, karıya kazık yaktıran vb" adlar verilen geleneksel bir halk takvimleri vardır (Bali, 2018: 231-236).

Yörede yaşayan konar-göçerlerin tabiat unsurlarını, hayvanların ya da kuşların hal ve hareketlerini gözlemleyerek oluşturdukları geleneksel bilgi birikimini yansıtan örneklerden bazıları ise aşağıda verilmiştir:

Ay'ın kibleye doğru dönmesi, kış mevsiminin habercisi sayılır (K.5, Ersoy, 2021: 92).

Develer, kışlak alanına vardktan sonra kendilerine uyumak için belirledikleri yerde Martın 9 (Miladi takvime göre 21-22 Mart)'una kadar kendiliğinden oturur. Develerin kış boyunca kendiliğinden oturdukları yataklarını değiştirmeleri, kışın bittiğinin işaretidir. Bu gün, 9 Mart'ı karşılamaktadır. Hatta Mart ayının 9'unda kışın bitmesi ile ilgili inanış, "Mart, gönlüm olursa 9, gönlüm olmazsa 30 çekerim der." şeklinde ifade edilmiştir (Aksoy, 2012: 119).

Turnaların bahar mevsiminde göç halinde görünmesi, Yörüklerin de göç zamanının geldiğine işaretir. Bu olay, ilkbaharda yaz yurduna, sonbaharda kış yurduna göç zamanının geldiğini hatırlatır (Büyükhahin, 2017: 356).

Konar-göçerlerdeki halk takvimine bağlı söz konusu inanışlar, topluluğun temel ihtiyaçlarına ve üretim türlerine göre şekillendirilmiştir.

2.6. Halk Meteorolojisi

Atmosferde meydana gelen hava olaylarının oluşumunu, gelişim ve değişimini sistematik bir şekilde inceleyen meteoroloji bilimi henüz ortaya çıkmadığı dönemlerde, insan toplulukları hava koşullarını geleneksel yöntemlerle tahmin etmeye çalışmıştır. Zira hava durumunu tahmin etmek, insanoğlunun hayatta kalma mücadelesi içerisinde oldukça önemlidir. Yılın belirli periyotlarında tekrar eden gökyüzü ile ilgili olaylar, fırtına, soğuk ya da sıcak hava dalgaları büyük bir dikkatle gözlenmiş ve bu konuda derin bir bilgi birikimine sahip olmuşlardır (Oğuz, 2003: 778-779).

Konar-göçerler arasında da yüzyıllara dayalı yerel deneyim, gözlem ve tahminlerle atmosfer olaylarıyla ilgili önceden bilinebilirlik oranı oldukça yüksek denilebilecek birikim vardır.

Konar-göçerler, dağın, taşın, ağacın, böceğin, hayvanların dilinden en iyi anlayan topluluklardır. Doğayla iletişim kurmak ya da tabiat unsurlarının dilinden anlamak birkaç bakımdan çok önemlidir. Öncelikle engebeli ve çoğu yeri sarp yamaçlar, derin vadiler, keskin sırtlar, dibi görünmeyen uçurumlarla kaplı bir bölgede, sürüleriyle beraber hayatta kalabilmek için fiziki şartları

yakından tanımak ve uyum sağlayabilmek gereklidir. Bunun yanı sıra hava tahmini de son derece önemlidir. Nitekim fırtınanın ne zaman çıkacağı, yağmurun ne zaman yağacağı, boranın ne zaman patlayacağı, hangi derenin sel getireceği, hangi ağaca ya da tepeye yıldırım düşeceği bilinmezse sürüyü telef etmek ya da kayıp vermek kaçınılmaz olacaktır (Meydan, 2016: 275-276).

Konar-göçerlerde tabiat unsurlarındaki değişim ve dönüşümün esas alınarak oluşturulan halk meteorolojisiyle ilgili geleneksel ekolojik bilgi birikiminden bazıları aşağıda verilmiştir:

Yaylada kuzey tarafta yer alan tepenin ardından güneş doğmadan evvel bir kızılılık belirirse, sabahleyin dağlar terleyip ıslanırsa, yaz gecelerinde yıldızlar kuvvetlice şavkırsa ve Eylül ayında kuyruklyıldız doğarsa, o kışın karlı ve fırtınalı olacağına inanılır (Dölek, 2013: 73).

Rüzgar kuzeyden estiğinde sıcaklığın çok, doğudan estiğinde kış mevsiminin geleceğine kara kış yaşanacağına inanılır (Ersoy, 2021:92, K.5).

Güneşin etrafında hale oluşması, yağışın habercisi sayılır (Aksoy, 2012: 120, K.2).

Ay takvimine göre ağustos ayının ilk günü yıldız çatal olduğunda lök (deve) bağırır veya koyunlar birbirine yakın yatarlarsa kışın havaların soğuk geçeceğine; eğer koyunlar araziye yayılarak yatarlarsa kışın az olacağına inanılır (Dölek, 2013: 73, K.2, K.3).

İki dişi keçinin tokuşması (kavgaya tutuşması) havanın soğuyacağına işarettir. Bununla birlikte, iki keçi tokuşurken yanlarına başka bir keçi daha gelirse, soğğun uzun süreceğine inanılır (Aksoy, 2012: 119, K.2, K.3).

Keçi arka ayaklarını ani olarak ön ayaklarının olduğu yere fırlatarak kendi etrafında dönmeye başlar ve bunu birkaç kez tekrar ederse, ertesi günü havanın durumunda mutlaka bir değişiklik olacağına inanılır (Büyükşahin, 2017: 355, K.2, K.3).

Normal zamanlarda develer, genellikle yüzleri yokuş aşağı, sırtı yokuşun olduğu yöne gelecek şekilde oturur. Ayaklarının yapısından dolayı bu yönde oturmaları, kalkarken onlara kolaylık sağlamaktadır. Alışılmışın aksine develerin yokuşun yukarisına bakacak şekilde oturmaları, yağış geleceğine işarettir. Bir deve kış aylarında silkindiği zaman, bu hareketi de kar yağacak şeklinde yorumlanır (Aksoy, 2012: 119, Büyükşahin, 2017: 355).

Mart ayının genellikle ikinci haftasında turna ve leylekler göçe başlamaktadır. Yörükler, turnaların göçe başladığı günlerde mutlaka yağış olduğunu belirtirler (Aksoy, 2012: 119, K.2).

Tilkinin pavkırması ve ağaçkakanların görülmesi, kışın geldiğinin işaretidir (Aksoy, 2012: 119, K.2).

Solucanlar toprağı yukarı doğru iter ve başlarını deliğın ucuna getirirlerse mutlaka yağmur yağar (Yalman, 1977, C. I.: 58, K.2).

Erik ağacında eğer erik çok olursa kışın çok olacağı, az olursa da kışın az olacağına inanılır (Dölek, 2013: 73, K.2).

Irmak ve dere kenarları çok yosun bağlarsa kış erken gelir (Bali, 2015: 505)

Görüldüğü üzere konar-göçerler arasında göksel unsurlardaki, bitki ve ağaç türlerindeki değişimler, kuş ya da hayvan türlerinin gösterdiği tepkiler göz önünde bulundurularak çeşitli hava

tahminleri yapılmıştır. Bu bilgi birikimi günlük hayatlarında, geçim kaynakları hayvanlarının sağlıklı bir şekilde yetiştirilmesinde, ayrıca göç yönünün ve zamanının belirlenmesinde oldukça işlevseldir.

2.7. Halk Ekonomisi ve Sürdürülebilir Yaşam Modeli

Konar-göçerlerin en temel geçim kaynakları hayvancılıktır. Ekonomik durumları hayvanlarının sayısı ile ölçülür. Koyun ve keçi sütünden yoğurt, peynir, yağ yaparlar; yününden ise keçe, heybe, kilim ve halı dokurlar. Ayrıca deri işleme alanında da son derece mahirdirler.

Mersin'de yaşayan konar-göçerler de dokumacılık ve dericilik alanlarında oldukça zengin bir birikime sahiptir. Besledikleri ya da avladıkları hayvanların kılından, yününden, derisinden kendi gereksinimlerini karşıladıkları gibi ekonomik anlamda kendilerine bir gelir kapısı da aralamışlardır.

2.7.1. Dokumacılık

Konar-göçerler yaylak ile kışlak arasında konup göçerken genellikle hafif ve kullanışlı olması nedeniyle dokuma ev gereçlerini tercih ederler. Yiyecek, giyecek ve kap-kacak başta olmak üzere diğer gereksinimlerini çul ve çuval gibi dokuma malzemeler içerisinde muhafaza ederler. Bu dokumaları üreten kadınlardır. Hayvanlardan kırkılan yün ve kılı işleyen kadınlar, çeşitli motif, renk ve dokuma teknikleri ile halı, kilim, zili, ihram, çul, çuval ve kolan vb. dokurlar. Öncelikle kendi ihtiyaçlarına yönelik dokuma türlerini tercih etmekle birlikte pazara yönelik üretim de yaparlar. Dokumalar, erkekler tarafından yapılan ıstar, çulhalık ve çarpana gibi ahşap aksamli aletlerle işlenir. Aynı zamanda ip örme malzemeler yanında keçe yapımında da kadınlar, ustadır (Ak, 2015: 342-343).

Dokumacılık günlük hayatta belli başlı ve önemli işler arasındadır. Bunun için, dokumacılıkta kullanılacak malzemelerin hazırlanması gerekmektedir. Bu malzemelerin en önemlisi kıl ve yündür. Belirli mevsimlerde koyun, keçi ve develerin yünleri kırıldıktan sonra bu yün ve kılların bir kısmı çadırlarda dokuma işlerine ayrılır (Demir, 2006: 74-75).

Konar-göçerlerde her kadın boş zamanlarında mutlaka ıstarının ve çulhasının başına geçer ve obasına ne gerekiyorsa onu dokur. Aşirette bir kısım dokumalara "ıstarlık", bir kısmına da "çulhalık" denir. Istarlık dokumalar; elıstarında dokunur. Bunlar çul, çuval, don gibi gereksinimlerdir. Çulhalık dokumalar ise gömlek, bez, mintanlık, şalvarlık gibi üst giyecekler içindir (Yalman, 1977, CI.: 246-247). Bu yolla kılık kıyafetlerinden, çadırlarının içinde kullandığı gereçlere, göç sırasında eşyasını taşıyacak heybesine kadar hemen her türlü ihtiyacını dışarıdan satın almadan yakın zamanımıza kadar kendileri karşılamıştır.

2.7.2. Dericilik

Türk kültür hayatında deri ürünlerinin ayrı bir yeri vardır. Deri işleme sanatı Orta Asya'dan Anadolu'ya kültürel unsurlarla beraber taşınmıştır. Dericilik asıl uğraş alanları hayvancılık olan konar-göçerler arasında giyim-kuşamdan gıda maddelerinin korunmasına, hatta çadır döşemesine kadar hayatın hemen her alanında önemini yüzyıllarca korumuştur (Ak, 2015: 338).

Bütün ömürlerini çadır içinde geçirmek zorunda kalan konar-göçerler arasında dericilik işi, ilkel dericiliğe örnek sayılabilir. Konar-göçerler, kullandıkları eşyaların dayanıklı, sağlam, konup göçmeye elverişli ve portatif olmasını baştan düşünmek zorundadır. Onun için eşyalarının bu özelliklere sahip olmasına özellikle dikkat etmişlerdir. Konar-göçerler, koyun, keçi, sığır ve

avladıkları av derilerinden birçok eşya yaparlar. Bu eşyalar; posteki, çarık, kocuk, sofra, su tuluğu, yanlık, su kovası ve dağarcık gibi çeşitli isimler alır (Yalman, 1977, CII: 451).

Hayvan derisi, niteliğine ve kullanım alanına göre tulum veya post olarak çıkartılır. Tulum, küçükbaş hayvanların arka ayaklarının iç yüzünden deri açıldıktan sonra hayvanın derisine zarar vermeden bütün yüzülerek çıkartılır. Post şeklinde çıkarma ise büyük ya da küçükbaş hayvanın dört bacağının iç kısımlarından deri açılarak karın altından boydan boya deri yarılarak gerçekleştirilir. Tulum çıkartılan deriden su tuluğu, yayık tuluğu, peynir ve yağ tuluğu yapılır. Post olarak çıkarılan deri ise giyim-kuşamda, çarık yapımında ya da yer yaygısı yapımında kullanılır (K.2, K.6, K.7). Bu yolla kendi kaynaklarını geri dönüştürerek ihtiyaçlarını sürdürülebilir ve en verimli şekilde, dahası doğaya ve çevreye hiçbir zarar vermeden temin etmişlerdir.

Sonuç

Türkiye'de, gelişmiş ve gelişmekte olan diğer ülkelerde olduğu üzere, çözüm bekleyen en önemli sorunların başında ekolojik sorunlar gelmektedir. Konuyla ilgili olarak çevreye duyarlı yaşam alanlarının oluşturulması, çevre bilincinin yaygınlaştırılması, yerelden ulusala yönetim sistemlerinin bu konuya ağırlık vermeleri gibi çözüm yaklaşımları farklı alanlarda, farklı paydaşlar tarafından dile getirilmektedir. Ancak bu konuda göz ardı edilen husus çözüm sürecinin kültürel yapıdan kopuk, sorunu yaratan ve yaşayan insandan bağımsız olarak yürütülmesidir. Oysaki çevre krizinin aşılması çalışmalarında insanın doğaya yaklaşımı, doğayla kurduğu ilişki, doğayla ilgili geçmişten günümüze getirdiği inanç ve ritüeller, kısacacı doğayla ilgili her türlü kültürel birikim mutlaka göz önünde bulundurulmalıdır.

Bu konuda yaşam şekli ve doğaya bakış tarzıyla örnek oluşturabilecek, ekolojik bilgi birikimi açısından oldukça zengin geleneksel topluluklar vardır. Konar-göçerler bu toplulukların önde gelenlerindedir.

Geçimlerini hayvancılıkla sağlayan, bu arada avcı ve toplayıcı özelliklerini de devam ettiren konar-göçerler, doğayı yaşamlarının merkezine almış, çevre koşullarına son derece iyi uyum sağlamış topluluklar arasındadır. Arazi yapısı, bitki ve hayvan kaynakları ve bunların zamansal döngülerine ilişkin geniş bilgi birikimleri, çevreye dost, sürdürülebilir bir yaşam modeli geliştirmiş olmaları bakımından günümüz kent insanının kendisine örnek alabileceği zengin bir birikime sahiptirler. Bu yönüyle çevre sorunlarının çözümünde insan-doğa ilişkisine yönelik alternatif çıkış yollarıyla ekolojik yaşamın anahtarını yaşamlarında saklı tutmaktadırlar. Yaşam felsefelerinin temelinde animist, totemist ve Şamanist dönemlerden günümüze getirilen doğaya yüklenen kutsallık, saygı, sevgi ve doğanın insan yaşamının sürekliliğinde oynadığı role vakıf olma bilgeliği yatmaktadır. Bu düsturun toplumumuzun hemen her kesimine, başta eğitim kurumları olmak üzere çeşitli kurum ve kuruluşlarda etkin bir şekilde benimsetilmesi, çağımız ekolojik sorunlarının çözüm sürecine önemli katkı sağlayacaktır.

Kaynaklar

- Aça, Mustafa (2016). "Halk Bilgisinin Takvim, Mevsim/İklim, Çevre, Sağlıkta, Ölçme ve Hukuka Dönük Temsilleri". Halk Bilimi El Kitabı. Ed. Mustafa Aça. İstanbul: Motif Vakfı Yayınları. s.398-420.
- Ak, Mehmet (2015). Teke Yörükleri (1800-1900). Ankara:TTK Yayınları.
- Aksoy, Hüseyin (2012). Göçebelikten Yerleşikliğe Geçiş Sürecinde Sosyo-Kültürel Bağlamda Sarıkeçili Yörükleri. Hacettepe Üniversitesi (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Bali, Aslı (2015). Mersin Konargöçerlerinin Halk Kültüründe İnanışlar ve Bunlara Bağlı Uygulamalar. Çukurova Üniversitesi (Yayımlanmamış Doktora Tezi).
- Bali, Aslı (2018). "Mersin Konargöçerlerinde Halk Takvimine Bağlı İnanış ve Uygulamalar", II. Uluslararası Multidisipliner Çalışmaları Kongresi. 4-5 Mayıs 2018 Adana. Ed. Deniz Abik. Ankara: Akademisyen Kitabevi. s.228-245.
- Baylan, Emel (2009). "Doğaya İlişkin İnançlar, Kültür ve Çevre Sorunları Arasındaki İlişkilerin Kuramsal Bağlamda İrdelenmesi". Ankara Üniversitesi Çevrebilimleri Dergisi. C.1, S.2, s.67-74.
- Berktaş, Fatmagül (2014). Tek Tanrılı Dinler Karşısında Kadın. İstanbul: Metis Yayınları.
- Büyükşahin, Ferhat (2017). Kültür-Çevre Bağlamında Geleneksel Ekolojik Bilginin Korunmasının Önemi: Sarıkeçili Yörükler Örneği". Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Çevre Bilimleri Anabilim Dalı. Yayımlanmamış Doktora Tezi.
- Demir, Kenan (2006). Erdemli'nin Arpaçbahşiş Kasabası'nda Yaşayan Boynuinceli Oymağı'nın Sosyo-kültürel Yapısı. Niğde Üniversitesi (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Dölek, İlber (2013). Konar-Göçer Türk Topluluklarında Halk İnançlarının İncelenmesi: Sarıkeçililer Örneği. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Erginer, Gürbüz (1984). Uşak Halk Takvimi. Halk Meteorolojisi. Ankara:KTB MİFAD Yayınları.
- Ersoy, Cafer (2021). Konar-Göçer Folkloru: Mersin'de Yaşayan Tırtar Yörükleri Örneği. Mersin Üniversitesi (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Güngör, Kemal (1941). Cenubî Anadolu Yörüklerinin Etno-Antropolojik Tetkiki. Ankara: İdeal Basımevi.
- Karkın, A. Metin; Selin Oyan (2015). "Mersin'de Yaşayan Son Yörükler Olan Sarıkeçililerin Yaşantıları, Kültürel Özellikleri ve Yörük Müziği Üzerine Bir Araştırma". Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi. S.35, s.271-285.
- Keleş, Ruşen; Can Hamamcı (2002). Çevrebilim. 4. b., Ankara: İmge Yayınevi.
- Meydan, Ali (2016). Dünden Bugüne Sebil Yörükleri. Ankara: Pegem Akademi.
- Morris, Brian (2018). Antropoloji, Ekoloji ve Anarşizm. Çev. B. Karsak. İstanbul: Kolektif Kitap.
- Oğuz, Burhan (2003). Türkiye Halkının Kültür Kökenleri, Tarım-Hayvancılık-Meteoroloji. C.2, İstanbul: Anadolu Aydınlanma Vakfı Yayınları.
- Özerkmen, Necmettin (2002). "İnsan Merkezli Çevre Anlayışından Doğa Merkezli Çevre Anlayışına". Ankara Üniversitesi DTCF Dergisi. 42, 1-2, s.167-185.
- Tanyu, Hikmet (1976). "Türklerde Ağaçla İlgili İnanışlar". Türk Folkloru Araştırmaları Yıllığı 1975. s.129-142.

Yalman, Ali Rıza (1977). Cenupta Türkmen Oymakları. C.I-II. Haz. Sabahat Emir. Ankara: KB Yayınları.

Yolcu, Mehmet Ali (2018). "Geleneksel Ekolojik Bilgi Bağlamında Çanakkale Halk Botaniği". Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı. Y.16, S.24, s.63-77.

Kaynak Kişiler

Kaynak kişi ile ilgili bilgiler "Ad-soyad, doğum yeri ve yılı, öğrenim durumu, mesleği ve ikâmeti" sıralaması göz önünde bulundurularak yapılmıştır.

K.1: Döndü Can, Silifke, 1983, yüksek lisans, öğretim elemanı, Mersin.

K.2: İbrahim Yıldız, 1970, Mut, İlkokul, hayvancılık, Mut.

K.3: Songül Uysal, 1962, Silifke, yok, ev hanımı, Silifke.

K.4: GülsümTol, 1952, Gülnar, yok, ev hanımı, Mut.

K.5: Birsen Ersoy, 1967, Mersin, ilkokul, ev hanımı, Mersin.

K.6: Mustafa Benli, 1965, Mersin, ilkokul, emekli, Mersin.

K.7: Ahmet Ali Çelik, 1942, Aydincık, ilkokul, hayvancılık, Aydincık.